

2025 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Programı Işığında Engelli Bireylerin Durumu: SWOT Analiziyle Stratejik Bir Dönüşüm Değerlendirmesi

2025 Situation of People with Disabilities in the Light of the Presidential Government Programme: A Strategic Transformation Assessment with SWOT Analysis

Hilmi Sözen, hilmiszn42@hotmail.com, [ORCID](#), [ROR](#)

Dr., Selçuk Üniversitesi Erol Güngör Kütüphanesi, Konya, Türkiye

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf (Citation): Sözen, H. (2025). 2025 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Programı Işığında Engelli Bireylerin Durumu: SWOT Analiziyle Stratejik Bir Dönüşüm Değerlendirmesi. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 1-20. <https://doi.org/10.47138/jeaa.1628115>

Geliş Tarihi (Submission Date)	27.01.2025
Kabul Tarihi (Acceptance Date)	05.03.2025
Yayın Tarihi (Publication Date)	30.06.2025
Makale Türü (Article Type)	Araştırma Makalesi (Research Article)
Değerlendirme (Peer-Review)	Çift Taraflı Körleme / En az İki Dış Hakem (Double Anonymized / At Least Two External)
Etik Beyan (Ethical Statement)	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited).
Benzerlik Taraması (Plagiarism Checks)	Evet (Yes) – Ithenticate/Turnitin.
Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest)	Bu çalışmada çıkar çatışması yoktur. (There is no conflict of interest in this study).
Yazar Katkı Oranı (Author Contribution Rate)	Yazarın çalışmaya katkısı %100'dür. (The author's contribution to the study is 100%).
Etik Beyan Adresi (Complaints)	iibfdergisi@sirnak.edu.tr
Finansman (Grant Support)	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. (The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research).
Telif Hakkı ve Lisans (Copyright & License)	Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları dergimizde olup, CC-BY-NC-ND lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır. (The copyrights of the works published in our journal belong to our journal, and they are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.)

2025 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Programı Işığında Engelli Bireylerin Durumu: SWOT Analiziyle Stratejik Bir Dönüşüm Değerlendirmesi

ÖZET

Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanarak kamu yönetimi ve stratejik hedefleri belirleyen temel bir planlama belgesidir. Ülkenin mevcut durumu, küresel dinamikler ve toplumsal beklentiler doğrultusunda şekillenen program, eğitim, sağlık, ulaşım, enerji, teknoloji ve güvenlik gibi kritik alanlarda uzun vadeli stratejiler ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, toplumsal yaşama tam katılımlarını sağlamak amacıyla engelli bireylere yönelik erişilebilirlik, istihdam, eğitim ve sağlık alanlarında çeşitli politika ve düzenlemeler öngörülmektedir. Böylece program, kapsayıcı bir toplumsal yapının inşasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye Cumhuriyeti 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Programı çerçevesinde, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan mevcut durumlarını kapsamlı bir şekilde tespit etmek ve bu durumu SWOT analizi perspektifinden derinlemesine değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada, 2025 Yılı Hükümet Programı (HP) kapsamındaki ilgili maddeler doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve bu veriler SWOT analizi aracılığıyla stratejik öneriler geliştirmek için yapılandırılmıştır. Araştırmanın bulguları, engellilere yönelik politikaların daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir şekilde şekillendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çalışmanın sunduğu katkı, engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik politika önerilerinin geliştirilmesinde, hem kamu yönetimi literatürüne hem de ilgili uygulayıcı kurumlara önemli bir rehberlik işlevi görecektir.

Anahtar Kelimeler:

Engelli Birey, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, SWOT Analizi, Kapsayıcı Politikalar, Toplumsal Eşitlik.

2025 Situation of People with Disabilities in the Light of the Presidential Government Programme: A Strategic Transformation Assessment with SWOT Analysis

ABSTRACT

The Presidential Annual Programme is a fundamental planning document prepared by the Presidency of the Republic of Türkiye that sets public administration and strategic goals. The programme, shaped by the country's current situation, global dynamics, and social expectations, sets out long-term strategies in critical areas such as education, health, transportation, energy, technology, and security. In this framework, various policies and regulations are envisaged in the fields of accessibility, employment, education and health for persons with disabilities in order to ensure their full participation in social life. Thus, the programme aims to contribute to the construction of an inclusive social structure. The main purpose of this study is to comprehensively identify the current social, economic, and political situation of persons with disabilities within the framework of the Presidential Government Programme of the Republic of Turkey and to evaluate this situation in depth from the perspective of SWOT analysis. In line with this purpose, the relevant articles of the Presidential Government Programme for 2025 were examined through document analysis method and these data were structured to develop strategic recommendations through SWOT analysis. The findings of the study show that policies for persons with disabilities should be shaped in a more inclusive and sustainable manner. The contribution of the study will serve as an important guidance for both the public administration literature and the relevant implementing organisations in developing policy recommendations to improve the living standards of persons with disabilities.

Keywords:

Individual With Disabilities, Presidential Annual Programme, SWOT Analysis, Inclusive Policies, Social Equality.

Giriş

Engellilik, uzun bir süre boyunca bireysel bir eksiklik olarak kabul edilmiştir ve genellikle tıbbi bir bozukluk, tedavi edilmesi gereken bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda, engelliliğin doğasına dair anlayış, köklü bir değişim geçirmiştir. Modern perspektif, engelliliği yalnızca bireysel bir eksiklikten ziyade, daha çok toplumsal yapılar ve çevresel etkenler tarafından şekillendirilen bir kısıtlılık hali olarak tanımaktadır. Sosyal model olarak tanımlanan bu yaklaşım, engelliliği hak temelli bir perspektiften ele almaktadır. Bu bağlamda, engelli bireylerin karşılaştığı zorlukların esas kaynağının, temel insani hakların kullanımının engellenmesi olduğu kabul edilmektedir (Erten, 2019, s.890). Engelli bireylerin, toplumun diğer üyeleriyle eşit düzeyde her türlü temel insani haklardan yararlanabilmeleri ve karşılaştıkları sorunların çözümü noktasında, temel araçların başında yürütülen kamu politikaları yer almaktadır (Aktel ve Erten, 2017, s.169). Bu politikalar, "hükümetlerin önceden belirlenmiş koşullara ve öngörülen ihtiyaçlara yönelik olarak uzun vadeli bir perspektifle hazırladığı, kararlar, uygulamalar ve stratejik yaklaşımlar bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır (Erol, 2020, s.107). Hükümet programları ise, kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında yönlendirici bir rol üstlenen, stratejik öneme sahip belgelerdir (Aktel ve Erten, 2017, s.169). Bu programlar, siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel alanlarda uygulanacak politikaların kapsamını belirlemektedir (Gürsoy, 2023, s.443).

Türkiye’de 16 Nisan 2017 referandumu ile yürürlüğe giren Anayasa değişikliği sonrasında, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi resmen başlamış (Demirbağ, 2019, s.15; Turan, 2018, s.42; Özdemir, 2021, s.285) ve bu sistemle birlikte, parlamenter sistemdeki Hükümet Programları yerine, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları devreye girmiştir. Yıllık Programlar, bir yıl içinde tamamlanması öngörülen faaliyetleri ve projeleri belirleyen, daha sınırlı ve somut bir politika belgesidir. Bu programlar, orta ve uzun vadeli politika belgelerinde belirlenen hedeflere ulaşmayı amaçlamakta olup, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik özel politika öncelikleri de içermektedir (Çoban ve Doğu, 2021, s.88). Yıllık programlarda, engellilik olgusuna ilişkin olarak sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik gibi temel alanlarda somut hedefler ortaya konulmuştur. Bu hedefler, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarının artırılmasını ve eşitlik temelli haklarının güvence altına alınmasını öncelikli politika unsurları arasında konumlandırmıştır. Dolayısıyla, bu programlarda engellilikle ilgili belirlenen hedeflerin ve öngörülen planların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, yalnızca mevcut politika yaklaşımının değerlendirilmesi açısından değil, aynı zamanda gelecekteki uygulamaların geliştirilmesine ışık tutması bakımından da büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma, 2025 Yılı HP çerçevesinde, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan mevcut durumunu tespit etmeyi hedeflemektedir. Çalışma, bu durumu derinlemesine analiz etmek amacıyla SWOT analizi perspektifinden değerlendirecektir. Bu yöntem, engellilikle ilgili mevcut politika uygulamalarının güçlü ve zayıf yönlerinin yanı sıra, engelli bireyler için mevcut fırsatlar ve potansiyel tehditlerin belirlenmesine olanak tanıyacaktır. SWOT analizi perspektifinden yapılacak stratejik bir değerlendirme, engelli bireylerin toplumdaki yerini pekiştirecek ve politika üreticilerine gelecekteki adımlar için somut öneriler sunacaktır.

1. Engellilik Kavramının Teorik Temelleri

Engellilik olgusu, insan doğasının inkâr edilemez bir gerçeği olarak, dinamik, çok boyutlu, sürekli evrilen ve akademik tartışmalara zemin hazırlayan karmaşık bir yapıya sahiptir (World Health Organization [WHO], 2011, s.3). Bu yönleriyle, bireysel ve toplumsal düzeyde derinlemesine araştırılması gereken kritik bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, engellilik kavramının tanımlanması ve sınıflandırılması süreçlerinde, farklı disiplinler, teorik yaklaşımlar ve politikalar kendi perspektiflerinden bu kavrama şekil vermiştir. Ancak, söz konusu tanımlama ve sınıflandırmalar, ortaya çıktıkları tarihsel dönemin toplumsal ve düşünsel yapısından derin bir şekilde etkilenmiş ve aynı zamanda bu yapıların dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır (Erten ve Aktel, 2017, s.80). Bu durum, engellilik olgusunun hem tarihsel hem de bağlamsal bir fenomen olarak ele alınmasının gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Tarihsel bir perspektifle değerlendirildiğinde, engellilik alanındaki tıbbi model, uzun yıllar boyunca toplumsal yapıyı şekillendiren baskın bir paradigma olarak varlık göstermiştir. Bu model, engelliliği bireylerin sağlık sorunları, hastalıklar ya da bozukluklar sonucunda ortaya çıkan ve bedensel yapılarında ya da işlevsel kapasitelerinde meydana gelen belirgin kayıplar, eksiklikler veya bozulmalar üzerinden tanımlamaktadır (Örsel, 2013, s.4). Benzer bir bağlamda, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan bir tanıma göre, engellilik, bireyin doğuştan sahip olduğu ya da sonradan edindiği fiziksel, zihinsel, duysal veya ruhsal kayıplar sonucunda yeteneklerinde ve işlevsel kapasitesinde meydana gelen sınırlamalar veya yetersizlikler olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1993). Paul Longmore’a göre, tıbbi model, engelliliği "kronik tıbbi bir hastalığın bireyin toplumsal beklentilere uygun sosyal rolleri yerine getirmesini engellemesi durumu" olarak tanımlamaktadır (Andrews, 2017, s.78). Yine, bu model, Winter’in (2004) ifadesiyle, baskıcı ve eziyet eden bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Benzer bir şekilde, Rothman, tıbbi modelin temel varsayımlarından birinin, insan işlevselliğini tanımlayan belirli normların veya standartların varlığına dayandığını ifade etmiştir. Ona göre, bu normlardan sapma gösteren bireyler, yardımcı cihazlar, cerrahi müdahaleler, tedaviler ya da diğer yöntemler aracılığıyla bu standartlara uyum sağlayamadıkları takdirde "engelli" olarak sınıflandırılmaktadır (2010, s.197). Rothman’ın bu vurgusu, tıbbi modelin, bireylerin farklılıklarını bir sapma olarak değerlendirerek, bu farklılıkların tıbbi müdahalelerle giderilmesi gerektiği

anlayışını pekiştirdiğini göstermektedir. Bu tanımsal yaklaşımlar, engelliliği biyomedikal bir çerçeve içinde değerlendirerek, bireylerin toplumsal hayata katılımını kısıtlayan çevresel ve sosyal bariyerlerin önemini ihmal etmiştir. Dolayısıyla, bu paradigma, engellilik olgusunun çok boyutlu yapısının anlaşılmasına yönelik daha kapsayıcı bir bakış açısının geliştirilmesi gerekliliğini açıkça gözler önüne sermektedir.

Bu tanımlamalardan da açıkça görüleceği üzere, tıbbi model, engelliliği, bireylerin doğuştan sahip olduğu ya da sonradan yaşadıkları "talihsiz" bir durum olarak ele almakta ve bunu bireyin kendi yapısından kaynaklanan bir "eksiklik" veya "hastalık" hali şeklinde tanımlamaktadır (Bezmez vd., 2011, s.19). Genel anlamda, bu model, çağdaş akademik düşünürler tarafından önerilen entelektüel bir perspektifi yansıtmak yerine, Batı toplumlarında engelliliği şekillendiren geleneksel normları tanımlamaya yönelik bir araç olarak işlev görmektedir. Bu çerçevede, "engelli" ve "engelli olmayan" gibi normatif kategorilere dayanmakta ve engelliliği, bireyin yaşadığı "kişisel, tıbbi bir sorun" olarak değerlendirmekte ve çözüm yollarını tıbbi müdahalelerle sınırlı bir perspektiften değerlendirmektedir (Areheart, 2008, s.185-186). Başka bir deyişle, bu model, engellilik olgusunu bireyin bedensel farklılıklarına odaklanarak değerlendirmekte ve bu farklılıkları tıbbi bir sorun olarak tanımlayıp kategorize etmektedir (Nazlı, 2012, s.21); dolayısıyla, bu model engelliliği tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak ele almakta ve bireyin tedavi sürecinin ardından yaşamına kesintisiz bir şekilde devam edebileceğini varsaymaktadır (Şemşit vd., 2016, s.208). Bu modelde, engellilik ve dolayısıyla sorun, bireyin içinde yer alan bir durum olarak görülmektedir. Örneğin, "sağır-dilsiz," "spastik" veya "zihinsel engelli" gibi kavramlar, tıbbi model çerçevesinde, engelliliğin bireyin fiziksel ya da zihinsel yapısındaki eksikliklere dayandığını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu anlayış, hâlâ günümüzde etkisini sürdürmekte ve bireylerin engelleri üzerinden tanımlanmasına yol açmaktadır. Modern bir örnek olarak, bir doktorun hastanede bir hemşireye, "330 numaralı odadaki omurilik yaralanmasını gördün mü?" şeklindeki bir sorusu verilebilmektedir (Andrews, 2017, s.78). Bu tür ifadeler, engelliliği sadece bir tıbbi durum olarak ele alırken, bireyin insan kimliğini, potansiyelini ve toplumsal bağlamdaki deneyimlerini genellikle göz ardı etmektedir.

Daha yalın bir anlatımla, bu model, engelli bireyleri pasif ve sürekli yardıma muhtaç varlıklar olarak konumlandırarak, toplumda engelliler ile diğer bireyler arasında hiyerarşik bir ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda, "üst" kavramı, engelli bireyler üzerinde otorite ve güç sahibi olan çeşitli aktörleri ifade etmektedir (Erten, 2019, s.892). Bu güç odakları (aktörler) arasında uzman doktorlar, terapistler, hemşireler gibi sağlık profesyonelleri yer almakta; bu aktörler, engelli bireylerin yaşamlarını şekillendiren belirleyici faktörler olarak ortaya çıkmaktadır (Amponsah-Bediako, 2013, s. 122). Bu aktörler, engelliliği "sonlandırma" potansiyeline sahip ve bu sürece müdahil olma yükümlülüğü taşıyan bir otorite grubu olarak konumlandırılmaktadır (Bezmez vd., 2011, s.18). Böylece, engellilik, sadece bireyin yaşadığı bir zorluk olarak değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin müdahale edebileceği ve düzeltebileceği bir durumu ifade etmektedir; ancak bu perspektif, engelliliği bireysel düzeyde ele alarak olguyu daha geniş sosyal, kültürel ve çevresel bağlamlarından soyutlamaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal gerçekliklerle örtüşmediği için, engelli bireylerin genellikle farklı olarak algılanmasına ve bu algının, onların topluma entegrasyon süreçlerini güçleştirerek sosyal izolasyona yol açmasına neden olmaktadır. Engelliliğe bu tür bir perspektifle yaklaşmak, bireysel sorunlara çözüm üretme amacıyla olsa da, beraberinde ayrımcı ve damgalayıcı tutumları getirmekte ve bu da yeni sosyal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Şemşit vd., 2016, s.208). Bu modele yöneltilen en önemli eleştirilerden biri, engelli bireylerin topluma katılım konusunda son derece yetkin olduklarını ve hasta rolünün dayattığı tecrit ile kurumsallaştırma pratiklerinin kabul edilemez olduğunu vurgulamaktadır. Aktivistler, engelli bir bireyin tıbbi müdahaleye ihtiyaç duyabileceğini kabul etmekle birlikte, engellilikle ilgili politika ve uygulamalarda tıbbi sistemi merkez almanın naif ve indirgemeci bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır (Andrews, 2017, s.78). Bu eleştiriler, engelliliğin yalnızca tıbbi bir sorun olarak ele alınmasının, toplumsal, kültürel ve çevresel faktörleri göz ardı ettiğini ve engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunu teşvik etme noktasında yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Bu geleneksel tıbbi yaklaşıma karşılık olarak, günümüzde engellilik, büyük ölçüde toplumsal etkenlerden kaynaklanan bir kısıtlılık durumu olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış, sosyal model olarak adlandırılmakta olup, engelliliği yalnızca bireysel bir eksiklik ya da tıbbi bir bozukluk olarak görmeyip, engellerin toplum tarafından yaratılan yapısal ve çevresel engellerle şekillendiğini vurgulamaktadır (Erten, 2019, s.890). Bu modelin teorik temelleri, 1976 yılında "UPIAS (The Union of Physically Impaired Against Segregation)" adlı aktivist grup tarafından ortaya konulmuştur. Söz konusu grup, engelliliğe ilişkin geleneksel yaklaşımlara eleştirel bir perspektifle yaklaşarak, engellilik kavramının toplumsal boyutlarını vurgulayan bir paradigma değişimi gerçekleştirmiştir (Nazlı, 2012, s.22). UPIAS (Union of the Physically Impaired Against Segregation), engelliliği, modern toplumsal örgütlenme yapısının fiziksel yeti yitimine sahip bireyleri ya yetersiz düzeyde dikkate alması ya da tamamen göz ardı etmesi sonucunda, bu bireylerin çeşitli faaliyetlerde dezavantaj ve kısıtlılıklar yaşaması ve nihayetinde ana akım toplumsal faaliyetlere katılımdan dışlanması olarak tanımlamaktadır (UPIAS'dan 1976 akt. Kahraman Güloğlu ve Kala, 2020, s.62). UPIAS tarafından şekillendirilen sosyal modelin temel dayanağı, engellilik durumunun bireyin fiziksel veya bilişsel özelliklerinden ziyade, toplumun inşa ettiği bariyerlerden kaynaklandığı fikridir (Açıkgöz ve Özil, 2023, s.73). Bundan hareketle, engellilik olgusunu tanımsal bir çerçevede ele almak gerekirse, bu kavram, toplumsal organizasyonların bireyleri engellilik durumları nedeniyle ya yeterince dikkate almamaları ya da tamamen göz ardı etmeleri sonucunda ortaya çıkan ve bu bireyleri toplumsal ilişkilerden ve faaliyetlerden dışlayan bir dezavantaj veya kısıtlılık hali olarak tanımlanmaktadır (Barnes ve Mercer, 2003). Benzer şekilde, Burcu, engelliliği, engelli bireylerin toplumsal yapılar tarafından göz ardı edilmesi veya yalnızca sınırlı düzeyde dikkate

alınması neticesinde, toplumun genelinde gerçekleştirilen sosyal etkinliklerden dışlanmalarına neden olan, toplumsal yapının meydana getirdiği bir hareket kısıtlılığı ya da dezavantaj durumu olarak tanımlanmaktadır (Burcu, 2015, s.319). Kısaca, Oliver'in ifadesine göre, sosyal modele dayalı olarak engellilik, engelli bireyleri toplumsal bağlamda sınırlayan tüm faktörlerle tanımlanmaktadır (1996, s.33). Yine, Finkelstein, engelliliği, "yeti yitimi olan bireyler ile toplumun geri kalanı arasındaki baskıcı ilişkinin bir sonucu" olarak tanımlanmaktadır (Burchardt, 2004, s.736). Aynı çerçevede, Türkiye'de yürürlükte olan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, engellilik kavramını hukuki bir zeminde tanımlanmaktadır. Kanunun 3. maddesinin (c) bendi, engelli bireyi, "Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeylerde meydana gelen kayıplar nedeniyle topluma, diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımını sınırlayan tutum ve çevresel faktörlerden etkilenen kişi" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım, bireyin engellilik durumunu yalnızca fiziksel veya zihinsel özelliklerle sınırlamayıp, toplumsal ve çevresel faktörlerin belirleyici rolüne vurgu yapmaktadır.

Bu tanımlamalardan açıkça anlaşılacağı üzere, sosyal modelde engellilik, engeli olmayan bireylerin ayrımcı ve damgalayıcı tutumlarından kaynaklanan; kısıtlayıcı yasalar, politikalar ve kurumsallaşmış normlar aracılığıyla toplumsal düzeyde şekillenen bir olgu olarak ele alınmaktadır (Çitil ve Üçüncü, 2018, s.239). Engelliliğin sosyal modeli, engelli bireylerin toplumsal yaşantılarının her alanında var olan engellerin tespit edilmesi ve bu engellerin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik etkili bir yaklaşım olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, sosyal model, devletleri "herkes için toplum" yaratma amacı doğrultusunda teşvik ederek, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunu sağlamayı hedeflemektedir. Özgürlük, onur, güven, değerlendirme ve özdeğerlendirme, sosyal modelin temel özellikleri arasında yer almaktadır. Sosyal model bağlamında, engellilik, toplumun bir "hatası" olarak değil, toplumun çeşitliliğinin doğal ve değerli bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Viktorovich, 2021, s.292-293). Seyyar, sosyal model anlayışına ilişkin değerlendirmesinde, engellilik olgusunu bir hastalık değil, toplumsal bir gerçeklik ve insanlık durumu olarak nitelendirmektedir. Sosyal modele göre, toplumsal yaşama tam katılımda zorluk yaşayan birey, çevresel ve sosyal engeller nedeniyle "engelli" durumuna gelmektedir. Bu bağlamda, sosyal politika kapsamında öncelikli hedef, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırıcı ve çevresel engelleri ortadan kaldırıci uygulamaların hayata geçirilmesidir (2008, s.81).

1980'lerden itibaren küreselleşme ve sosyal-ekonomik politika dönüşümleri, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken ve engellilik gibi bireysel farklılıkların algılanışında derin bir değişim yaratmıştır. Ancak, bu süreç aynı zamanda bireylerin sosyal haklarında kısıtlamalara yol açarak, engelliliği bir insan hakları meselesi olarak tanımlayan yeni bir modelin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Okur ve Erdugan, 2010, s.247). Bu model, insan hakları olarak bilinmektedir. İnsan hakları, uzun bir süredir dezavantajlı ve marjinal grupların haklarını korumak amacıyla kullanılan bir terim olmuştur ve engelli bireyler için hak savunuculuğunun ancak yakın zamanda ilerleme kaydettiği bir tarihe sahiptir (Zheng, 2023, s.174). İnsan hakları modeline göre engellilik, bireyin fiziksel yeti kaybının sosyal, tutumsal ve fiziksel engellerle etkileşimi sonucunda, toplumsal yaşama eşit koşullarda katılımının engellenmesiyle ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, engellilik ayrımcılık ve toplumsal dışlanmanın bir sonucudur ve bir insan hakları meselesi olarak ele alınmalıdır (Miller ve Albert, 2005, s.9). Yalın bir ifadeyle, engellilik bir insan hakları sorunsalıdır. Bu bağlamda, temel mesele engelli bireyin kendisi değil, fırsat eşitsizliğini doğuran toplumun kendisidir. Engelli bireylerin, engelli olmayanlarla eşit haklar ve yükümlülükler sahip olduğu bir ortamın oluşturulması, toplumun sorumluluğundadır. Bu eşitlik ancak, insan hakları ihlallerine meydan vermeyen, kapsayıcı ve adil bir sosyal yapı inşa edilerek sağlanabilir. Dolayısıyla, engelliliğin toplumsal bir sorun olarak ele alınması, sadece bireysel bir durumun ötesinde, daha geniş bir toplumsal sorumluluğun gerekliliğini ortaya koymaktadır (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.35).

İnsan hakları modeli, bireyi kendisini etkileyen tüm kararlarda merkeze yerleştirmektedir ve en önemlisi, temel sorunun kaynağını bireyin öznel durumu yerine toplumsal yapılar ve engeller bağlamında konumlandırmaktadır. Bu model, yeni bir yaklaşım olmasına rağmen, 2006 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) kabul edilmesinden bu yana insan hakları modelinin benimsenmesi ve kullanım alanı hızla genişlemiştir (Lawson ve Beckett, 2020, s.2). Engelliliğin bir insan hakları meselesi olarak kabul edilmesinde en önemli adım, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi olmuştur. Sözleşme, "engellilik" kavramına ilişkin farklı bir perspektif sunmaktadır. Öncelikle, engelli bireylerin haklarını koruma amacı güden önceki belgelerden farklı olarak, "engellilik" terimini doğrudan kullanmamakta veya bu terimi tanımlamaktan kaçınmaktadır. Ayrıca, sözleşme engelliliği kapsamlı bir şekilde tanımlayan bir açıklama içermemektedir (Viktorovich, 2021, s.296). Sözleşmenin 1. maddesi, engelli bireyi, "Uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel veya algısal bozuklukları nedeniyle, diğer bireylerle eşit/aynı şartlar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımını engelleyen kişi" olarak tanımlayarak, engellilik kavramına kapsamlı bir bakış açısı sunmakta ve toplumsal eşitlik ilkesinin altını çizmektedir (United Nations [UN], 2006). Bu tanım, engelliliği yalnızca bir bireysel durum olarak değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin ve engellerin bireylerin yaşamlarına etkisiyle şekillenen bir olgu olarak ortaya koymaktadır. Bu tanım doğrultusunda, sözleşme, engelli bireylerin insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit biçimde yararlanmasını güvence altına almış ve bu hakları kapsamlı şekilde düzenlemiştir. Sözleşme, eşitlik (Madde 5), erişilebilirlik (Madde 9), eğitim (Madde 24), sağlık (Madde 25), istihdam (Madde 27) ve siyasal katılım (Madde 29) gibi hakların teminini ayrıntılı olarak ele almıştır (UN, 2006).

2. Türkiye'de Engellilere Yönelik Politika Gelişimi ve Mevzuatlar

Engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit katılımı, temel haklardan biri olup, bağımsız bir yaşam sürme beklentilerini beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda, sağlık, ekonomi, siyaset ve sosyal yaşam gibi alanlarda ihtiyaçlarının

karşılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi gereklidir. Engelli bireylerin haklarına erişimi, bu haklardan haberdar olmaları ve yaşam alanlarının kolaylaştırılması, etkili engelli politikalarının temel unsurlarıdır. Bu politikalar, ulaşılabilirlik, mesleki rehabilitasyon, eğitim, sosyal güvenlik, istihdam ve sosyal hayata katılım gibi alanları kapsamaktadır (Örtülü, 2019, s.10). Tüm vatandaşlar gibi, engelli bireylerin de sosyal ve ekonomik haklardan tam anlamıyla yararlanmaları, temel bir hak ve eşitlik ilkesinin gereğidir (Yazıcı ve Yemişçi, 2010, s.188).

Türkiye’de engelli bireylere ilişkin sosyal politikaların geliştirilmesi, Batı ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelere kıyasla yaklaşık 20-30 yıl daha geç bir dönemde başlamıştır (Şemşit vd., 2016, s.213). Bu durum, engellilik alanında kapsayıcı ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesinde başlangıçta yaşanan yapısal ve kurumsal eksiklikleri işaret etmektedir. Ancak bu gecikmeye rağmen, Türkiye’nin zamanla engellilikle ilgili uluslararası normları benimseyerek bu alandaki politikalarını şekillendirmeye başladığı görülmektedir. Engelli bireylere yönelik politikaların temeli, Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’ne kadar uzanmaktadır. Özellikle çocuk hakları bağlamında ele alınan düzenlemeler, bu politikaların başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu kapsamda, 5 maddelik Cenevre Sözleşmesi’nde engelli çocuklara yer verilmiş olması, dikkate değer bir örnek olarak değerlendirilebilmektedir (Kara, 2016, s.252). Cumhuriyet dönemiyle birlikte, engelliler, toplumsal ve hukuki anlamda ilk adımlarını atmaya başlamış ve 1950’li yıllarda hem devlet kurumları hem de sivil toplum kuruluşları tarafından farklı alanlarda ele alınmaya başlanmıştır (Burcu, 2006, s.75). Bu dönemde, engellilik, yalnızca bireysel bir sorun olmaktan çıkarak, sosyal politika ve toplumsal sorumluluk ekseninde ele alınmaya başlanmıştır; devlet, engellilerin yaşam kalitesini artırmaya yönelik çeşitli düzenlemeler geliştirmeye başlamıştır. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşları da engelli bireylerin haklarının savunulması, toplumsal farkındalık yaratılması ve yaşam alanlarının iyileştirilmesi konularında aktif bir rol üstlenmiştir.

Türkiye’de, 1950’li yıllarda engelli bireylere yönelik en önemli gelişmelerden biri, engellilerin örgütlenme sürecinin başlangıcı olan Altı Nokta Körler Derneği’nin 1950 yılında kurulmasıdır. Bu dernek, engellilerin haklarını savunma ve toplumsal farkındalık yaratma konusundaki öncü rolüyle dikkat çekmiştir. Altı Nokta Körler Derneği’nin çabaları, T.C. 1961 Anayasası’na engellilerle ilgili özel hükümlerin eklenmesini sağlamış ve bu, Türkiye’de engellilik alanında anayasal temelli ilk kazanımlardan biri olmuştur. Ayrıca, dernek, engelli bireyler için korumalı iş yerleri modeline öncülük ederek bir atölye kurmuş ve bu alandaki ilk uygulamayı hayata geçirmiştir (Tellioğlu, 2019, s.821). 1960’lı yıllardan itibaren, engelli bireyler toplumsal konumlarına dair farkındalık yaratmaya başlamış ve bu alandaki sorunların görünür kılınmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir (Burcu, 2006, s.75). Örneğin, eğitim alanında, 1961 yılında kabul edilen ve yürürlüğe giren "İlköğretim ve Eğitim Kanunu," önemli bir yasal düzenleme olarak öne çıkmaktadır. Kanunun 12. maddesi, engelli çocukların özel eğitim almasının, devletin yükümlülüğü altında olduğunu açıkça belirtmiş ve böylece bu bireylerin eğitim haklarının teminat altına alınmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961). Benzer şekilde, 1961 yılında kabul edilen "1961 Anayasası," engelli bireylerin üretken bir şekilde topluma kazandırılmasına yönelik düzenlemeler içermiş ve özel eğitimin sağlanması konusunda önemli hükümler getirmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961). Bu anayasa ile engelli bireylerin özel eğitim hakkı güvence altına alınmış olup, aynı yıl içerisinde “Özel Eğitim Yönetmeliği” ilk kez yayımlanarak, bu alanda sistematik bir düzenleme oluşturulmuştur (Tellioğlu, 2019, s.821). Söz konusu düzenleme, engelli bireylerin eğitim ihtiyaçlarının planlı ve kurumsal bir şekilde ele alınması ve kapsayıcı eğitim politikalarının temellerinin atılması açısından kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

1970’li yıllardan itibaren, engelli bireylerin ekonomik koşullarına odaklanan politikalar geliştirilmeye başlanmış, bu dönemde engellilerin iş gücüne katılımı ve mesleki becerilerinin artırılmasına yönelik önemli adımlar atılmıştır (Burcu, 2006, s.75). Bu bağlamda, önemli bir örnek olarak, 1971 yılında 1475 sayılı İş Kanunu’nda yapılan düzenleme ile engelli bireylere %2 kontenjan ayrılması sağlanmış, 1976’da ise işsiz engelliler ve 62 yaş üstü bireylerin belirli bir gelire kavuşmalarını hedefleyen 2022 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler, 1980’lere kadar engellilerin eğitimi, rehabilitasyonu ve istihdamı alanlarında sınırlı da olsa ilerlemeler kaydedilmesine olanak tanımıştır (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.41). 1980’li yıllarda ise engellilere yönelik politikaların yapısal bir düzleme oturması, Anayasa ve Kalkınma Planları’na dahil edilmesiyle hız kazanmıştır. Bu dönemde, engellilerin toplumsal hayata entegrasyonunu destekleyen yasal ve stratejik çerçeveler belirginleşmiştir (Burcu, 2006, s.75). Bu dönemde atılan en önemli gelişme, halen yürürlükte olan "1982 Anayasası" olmuştur. Söz konusu anayasa çerçevesinde 42. maddede özel eğitim, 50. maddede ise çalışma koşullarında engelli bireyler için özel koruma tedbirleri düzenlenmiştir. Ayrıca, 10. madde eşitlik ilkesini güvence altına alırken, 61. madde engelli bireylerin toplumsal uyumlarını iyileştirecek önlemlerin alınmasını öngörmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu dönemde, kalkınma planları çerçevesinde, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983) doğrultusunda, engellilerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak toplumsal güvenlik ve sosyal hizmetlerle güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır (DPT, 1979). V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989) döneminde ise, korunmaya muhtaç engellilere öncelik tanınması ve istihdam alanında zorunlu düzenlemelerin getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (DPT, 1985).

Ülkemizde engelli bireyler için politika belirleme, yasal mevzuat ve kurumsal yapı 1990’ların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşmıştır (Bilsin ve Başbakkal, 2014, s.71). 1981’de BM önerileriyle kurulan Sakatları Koruma Millî Koordinasyon Kurulu, 1985’te sürekli kurula dönüştürülmüş, 1997’de Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulmasıyla görevini tamamlamıştır (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.42). Bu birim, ulusal politika belirlenmesine yardımcı olmak üzere Özürlüler Yüksek Kurulu’nu oluşturmuş ve Özürlüler Şurası düzenlenmiştir. 1999 yılında gerçekleştirilen “I. Özürlüler Şurası”nın temel kararları arasında engelliler yasasının çıkarılması yer almıştır; bu adım, 2005 yılında ikincisiyle devam etmiştir (Burcu, 2006, s.75). Bu dönemlerde yürürlüğe giren 571 sayılı KHK ile, engellilere yönelik hizmetlerin etkinliği

artırılmak, ulusal ve uluslararası iş birliği sağlanmak, engelli politikaları oluşturulmak ve sorunlar çözülmek amaçlanmıştır (Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1997). Bu dönemde yayımlanan kalkınma politikaları çerçevesinde, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994) doğrultusunda, engellilerin rehabilitasyonu ve istihdamına yönelik meslek edindirme programlarına özel bir önem verilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1989). VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000) ise, sosyal hizmetler ve yardımların kapsamını belirlemek ve bu alanda ortak kriterler geliştirmek amacıyla önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (DPT, 1995).

2000'li yıllarda, özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreciyle birlikte, engelli bireylere yönelik politikalar daha kurumsal bir çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Engellilikle ilgili mevcut altyapı eksikliklerini gidermek amacıyla, engellilerin sosyal hakları "insan hakları" çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmış ve sivil inisiyatif ile engelli dostu sosyal politikalar ön planda tutulmuştur (Burcu, 2006, s.75-76). Bu dönemde, yasal anlamda atılan en önemli adımlardan biri, 2005 yılında yürürlüğe giren Engelliler Hakkında Kanun olmuştur. Söz konusu kanun, insan hakları perspektifinden engelli bireylerin haklarının korunmasına yönelik güçlü bir hukuki temel sunmakta olup, toplumsal eşitlik ve adalet ilkeleri doğrultusunda önemli düzenlemeler içermektedir (Bilsin ve Başbakkal, 2014, s.71). Bunun yanı sıra, 2005 yılında II. "Özürlüler Şurası", "Yerel Yönetim ve Özürlüler" teması etrafında, 2007 yılında III. "Özürlüler Şurası" ise "Bakım Hizmetleri" temasıyla, 2009 yılında ise IV. "Özürlüler Şurası" "İstihdam" temasıyla önemli bir etkileşim ve işbirliği platformu oluşturmuş ve bu alanlarda derinlemesine tartışmalar yapılmıştır (Özgökçeler ve Alper, 2010, s.43). 2008'de BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin kabulü ile atılmış; ardından 2012'de Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nda "Engelli Hizmetleri Dairesi Başkanlığı" kurulmuştur (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021, s.16). Kalkınma planları doğrultusunda ise, VIII. BYKP (2001–2005) engelliler için veri tabanı oluşturmuş, özel eğitim ve rehabilitasyonu iyileştirmiştir (DPT, 2000). VIII. BYKP (2007–2013) engellilerin işgücü ve eğitim erişimini desteklemiştir (DPT, 2006). X. BYKP (2014–2018) mekânsal planlama ve yerel hizmet kapasitesini güçlendirmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). XII. BYKP (2024–2028) engellilerin işgücü katılımını ve bakım hizmetlerini artıracaktır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Bunun yanı sıra, 2021'de, engellilerin eşit vatandaşlar olarak potansiyellerini gerçekleştirmelerini hedefleyen "2030 Engelsiz Vizyon Belgesi" hazırlanmış (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021), bunun uygulama aracı olarak da 2023-2025 dönemi için "Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı" oluşturulmuştur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023, s.5).

3. Engelliler Perspektifinden 2025 Yılı Hükümet Programı'nın Değerlendirilmesi

2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 30 Ekim 2024 tarihli ve 32707 sayılı (Mükerrer) Resmî Gazete'de yayımlanarak resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Program, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma yolundaki kararlılığını pekiştiren stratejik eksenler belirleyerek, ülkenin geleceği için kritik adımlar atılmasını sağlayacak bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, "İstikrarlı Büyüme, Güçlü Ekonomi", "Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim", "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum", "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" ve "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" gibi tematik eksenlerle şekillendirilmiş olup, her bir başlık, ülkenin kalkınma sürecinde ki temel dinamikleri ve toplumsal hedefleri yansıtmaktadır. Bu eksenler doğrultusunda, somut, ölçülebilir ve bir yıllık zaman diliminde gerçekleştirilmesi öngörülen faaliyetler, projeler ve tedbirler, yalnızca teorik bir çerçeve değil, aynı zamanda uygulamaya yönelik bir eylem planı sunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024a). Bu plan, her bir stratejik eksenin etkinliğini güvence altına alacak şekilde titizlikle tasarlanmış olup, toplumsal refahı artırmaya yönelik kapsamlı bir yaklaşım benimsemekte ve Türkiye'yi küresel alanda daha güçlü bir konumda konumlandırmayı hedefleyen bir vizyonu yansıtmaktadır. Program, engelli bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik politikaların planlanması, uygulanması ve izlenmesi sürecinde bir temel çerçeve oluşturarak, bu alandaki etkin müdahalelerin yönlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, söz konusu program, engelli bireylerin toplumsal yaşama daha etkin bir biçimde katılımını teşvik etmek ve eşit haklardan yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla stratejik öncelikler belirlemekte olup, bu grup için son derece kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, program kapsamında engellilere yönelik hedef ve politikalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024b):

****İstihdamda Kapsayıcılığın Artırılması**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, sosyal güvenlik sisteminin sadeleştirilmesi ve etkinliğinin artırılması amacıyla, istihdam teşviklerinin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi ve hizmet sunumunun kalitesinin yükseltilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 409.1 kapsamında, verimsiz ve etkisiz olan istihdam teşviklerinin sonlandırılması ve kadın, genç, engelli bireyler gibi toplumsal açıdan dezavantajlı gruplara yönelik teşviklerin artırılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda, teşvik sisteminin daha sade, anlaşılır ve etkin bir yapıya kavuşturulması amacıyla köklü bir yeniden yapılandırma sürecinin başlatılması hedeflenmektedir. Bu stratejik yaklaşım, yalnızca ekonomik kalkınmayı desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumun her kesiminin potansiyelinden en verimli şekilde faydalanılmasını sağlayarak sosyal adaleti güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, özel politika gerektiren grupların, kayıtlı bir istihdamda, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlandığı koşullarda işgücü piyasasına katılımlarının teşvik edilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 697.3 kapsamında, engellilerin istihdamına yönelik iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu hedef çerçevesinde yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, engelli bireylerin istihdamda kazandırılmalarını ve sürdürülebilir bir şekilde istihdamlarının sağlanmasını temin etmek amacıyla,

engelli iş koçluğu hizmetlerinin etkin bir biçimde yaygınlaştırılması planlanmaktadır. Bu yaklaşım, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanarak toplumsal katılımlarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, engelli bireylerin istihdamına ilişkin olarak işverenlerin, engelli olmayan diğer çalışanların ve toplumun genelinin farkındalık düzeyinin artırılması, olumsuz yargıların ortadan kaldırılması ve bilgi ile bilinç seviyesinin yükseltilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 759.2 doğrultusunda, kamu spotları ve sosyal medya gibi iletişim araçları kullanılarak, engelli bireylerin çalışma yaşamındaki yer alma hakkı ve bu konuda işverenler ile çalışanlar tarafından alınabilecek tedbirlere ilişkin bilgi ve farkındalık artırıcı çalışmaların yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, engelli bireylerin istihdamına yönelik olarak yayınlanan ikame programlarının sayısının artırılması planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, engelli işçi çalıştırma yükümlülüğüne ilişkin mekanizmaların değerlendirilerek güçlendirilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 760.1 kapsamında, kota/ceza yönteminin ve İŞKUR tarafından uygulanan idari para cezalarının etkinliğinin ve istihdama olan katkısının artırılması, aynı zamanda uygulamaya ilişkin denetimlerin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, işverenler açısından bürokratik prosedürlerin azaltılması, engelli, eski hükümlü ve terör mağduru kontenjan takibinin etkinliğinin artırılması planlanmaktadır. Bunun yanı sıra, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 760.2 kapsamında, idari para cezalarının engellilere yönelik istihdam projelerinde etkin kullanımını sağlamak amacıyla bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yürütülerek, proje üretme kapasitesinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, engellilerin işgücü piyasasına uyumunu artırmak amacıyla, kendi işini kurma hibe projeleri başvuru sürecinde tanıtım ve danışmanlık faaliyetlerinin yürütülmesi planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, Türkiye'de destekli istihdamın mevzuat altyapısının oluşturulması ve destekli istihdamın bir istihdam modeli olarak uygulanması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 762.1 kapsamında, engelli istihdamında engelli bireylerin iş öncesi, iş sırası ve iş sonrasındaki süreçlerde bir iş ve meslek danışmanı tarafından desteklenmesini içeren destekli istihdam modeline ilişkin mevzuat ve personel altyapısının oluşturulması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, destekli istihdam modeline ilişkin mevzuatın hazırlanması, engelli iş koçlarının niteliklerini artıracak eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulamaya konulması planlanmaktadır.

****Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanması**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, engellilere sunulan eğitim hizmetlerinin, mümkün olan en erken yaşta, bütünleştirilmiş ortamlarda, kapsayıcı ve nitelikli bir şekilde verilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 758.1 kapsamında, engellilere yönelik eğitim hizmetlerini düzenleyen mevcut mevzuatın gözden geçirilerek, kapsayıcı bir müfredatın oluşturulması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, özel eğitim ilköğretim kurumlarında güncellenen haftalık ders programına entegre edilen toplumsal uyum becerileri ile Türk İşaret Dili Dersi öğretim programlarının onaylanarak uygulamaya geçirilmesi planlanmaktadır. Bunun yanı sıra, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 758.3 kapsamında, erken çocukluk döneminden itibaren çocukların eğitime yönlendirilmesi ve desteklenmesi konularında, engelli bireye sahip ailelerin bilgilendirilmesine yönelik eğitimlerin verilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin ailelerine yönelik psikolojik destek ve bilgilendirici eğitimlerin sağlanması planlanmaktadır. Ayrıca, rehber öğretmenler ve psikolojik danışmanlar tarafından uygulanmak üzere, travma odaklı eğitim programlarının hazırlanması ve yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, nitelikli din hizmetleri aracılığıyla toplumun birlik, beraberlik, barış ve huzur içinde manevi bütünlüğüne katkı sağlanması ve yaygın din eğitiminin toplumun tüm kesimlerine ulaştırılması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 789.2 kapsamında, ailelerin çocukları üzerindeki temel haklarından biri olan din eğitimi ve öğretimine yönelik taleplerin, zengin görsel ve içerikli eğitim araçlarıyla desteklenmiş nitelikli din hizmetleriyle karşılanması hedeflenmektedir. Bu hedef çerçevesinde yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, iştirme engellilere yönelik ibadet, itikad, siyer ve ahlak kitaplarının hazırlanması ve gençliğe yönelik din eğitimi materyallerinin geliştirilmesi planlanmaktadır.

****Erişilebilirlikte Farkındalığın Artırılması**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, hızla değişen talep dinamiklerine uyum sağlayabilen ve rekabet gücü yüksek bir turizm sektörünün oluşturulması amacıyla hizmet kalitesinin iyileştirilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 525.1 doğrultusunda, sektör çalışanlarının mevcut becerilerinin geliştirilmesi ve yeni beceriler edinmesi hedeflenmektedir. Bu hedef çerçevesinde yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, iştirme engelli bireylerin turist rehberliği hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla profesyonel turist rehberlerine yönelik işaret dili eğitimi programlarının düzenlenmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilecek eğitimler, sektördeki hizmet kalitesinin artırılmasına ve engelli bireylerin turizm hizmetlerine daha eşit ve etkin erişimini sağlamaya yönelik önemli bir adım olacaktır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, fiziksel çevre şartları, ulaşım hizmetleri, internet siteleri, mobil uygulamalar, basılı, dijital ve görsel medya yayınları ile kamusal hizmetlerin engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 763.1 kapsamında, erişilebilirlik ile ilgili alanlarda çalışan meslek grupları başta olmak üzere, toplumun tüm kesimlerinde erişilebilirlik konusunda bilgi ve farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, farklı meslek gruplarına yönelik olarak erişilebilirlik konularında eğitimlerin düzenlenmesi planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, engelli bireylerin iyileşme ve gelişme süreçlerine katkı sağlamak amacıyla spor faaliyetlerinin yaygınlaştırılması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 765.1 kapsamında, spor tesisleri ve spor aletlerinin engelli bireyler için erişilebilir hale getirilmesi ve bu tesislerin kullanımının desteklenmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, yeni spor tesislerinin engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilmesi, mevcut spor tesislerinin ise mimari projelerin elverdiği ölçüde engelli bireylerin kullanımına uygun şekilde revize edilmesi planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, arz ve talep dengesi gözetilerek, tüm bireylerin güvenli, dirençli ve ekonomik açıdan erişilebilir konutlara sahip olmasının sağlanması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 862.1 kapsamında, özellikle kentlerdeki barınma sorununa sürdürülebilir ve sağlıklı çözümler üretebilmek amacıyla, dar gelirli bireyler, kadınlar, engelliler ve gençler gibi özel gruplara yönelik toplu konut uygulamalarının hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için yürütülecek faaliyetler ve projeler doğrultusunda, Sosyal Konut Projesi kapsamında toplamda 100 bin konut üretimi gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, başta kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere, tüm vatandaşların adalete erişiminin kolaylaştırılması öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 916.5 kapsamında, adalet hizmet binalarının engelli bireylerin kolayca erişebileceği şekilde düzenlenmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, adalet hizmet binalarının fiziksel altyapılarının, yaşlılar ve engelliler de dâhil olmak üzere tüm bireylerin erişim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden dönüştürülmesi planlanmaktadır.

****Veri ve Araştırma Kapasitesinin Güçlendirilmesi**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesinin, tüm planlama, programlama, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde temel bir öncelik olarak yer alması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 726.1 kapsamında, kurumlar tarafından toplanan verilerin cinsiyet, yaş, göçmenlik statüsü, engellilik durumu ve coğrafi konum gibi nitelikler temelinde üretilmesi ve bu veriler üzerinden kapsamlı analizlerin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda yürütülecek faaliyet ve projeler kapsamında, özellikle eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında toplanan verilerin, cinsiyet, engellilik, yaş, göçmenlik statüsü ve coğrafi konum gibi özelliklere dayalı olarak geliştirilmesi ve analiz süreçlerinin bu çerçevede zenginleştirilmesi planlanmaktadır. Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve politika süreçlerinin daha kapsayıcı ve veri temelli bir yaklaşımla yürütülmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, Ulusal Engelliler Veri Tabanı'nda ulusal bakım ihtiyaçları ile uluslararası standartlarla uyumlu, güncel, kapsamlı ve kaliteli engellilik göstergelerinin üretilmesi için çalışmalar yapılması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 yılı Programı'nın Tedbir 764.1 kapsamında, Ulusal Engelliler Veri Tabanı'ndaki kapsam eksikliklerinin giderilmesi ve veri kalitesinin iyileştirilmesine ilişkin yürütülen güncelleme çalışmalarının tamamlanması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, uluslararası veri tabanlarında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve EUROSTAT üyesi ülkelerin engellilikle ilgili uygulama ve ölçeklendirmelerinin incelenmesi ve raporlanması planlanmaktadır.

****Toplumsal Farkındalık ve Katılımın Artırılması**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, doğum öncesi dönemden itibaren çocukların sağlık, beslenme, erken öğrenme, karşılık verici duyarlı bakım, güvenli çevre ve sosyal koruma politikalarına yönelik hizmetlerin hem sunumunun hem de bu hizmetlere erişilebilirliğin artırılması ve niteliğinin iyileştirilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 731.6 kapsamında, gelişim riski taşıyan çocuklar, engelli çocuklar ve üstün yetenekli çocuklar için aile temelli bir ulusal erken müdahale programının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu program, erken çocukluk döneminde karşılaşılabilecek risklerin azaltılması, çocukların potansiyellerinin desteklenmesi ve topluma aktif bireyler olarak kazandırılmaları açısından stratejik bir öneme sahiptir.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, engellilere yönelik sosyal hizmetlerin niteliğinin ve niceliğinin artırılması öngörülmektedir. Bu kapsamda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 754.4 doğrultusunda, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımı ile bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine ilişkin yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) da dahil olmak üzere ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, kamu kurumları ve kuruluşları ile sivil toplum temsilcilerine yönelik olarak engelliliğin ana akımlaştırılması ve hak temelli yaklaşım konularında eğitim verilmesi planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde vatandaşların ve muhtarların katılım rollerinin güçlendirilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 953.2 doğrultusunda, kadınlar, gençler, yaşlılar ve engelli bireylerin yerel yönetimlerde temsil ve karar alma süreçlerine katılımını sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilecek faaliyetler ve projeler kapsamında, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine kadınların, gençlerin, yaşlıların ve engelli bireylerin aktif katılımını teşvik edecek ve onların görüşlerini dikkate alacak yapısal mekanizmaların geliştirilmesi planlanmaktadır.

****Sağlıkta Kapsayıcılığın Artırılması**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, engellilik konusunda koruyucu ve önleyici çalışmaların etkinleştirilmesi ve engellilere yönelik sağlık hizmetlerinin niteliğinin artırılması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 753.1 kapsamında, engellilere yönelik erken tanı ve müdahale programlarının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda yürütülecek faaliyet ve projeler kapsamında, engelliliğin erken tanı ve müdahalesine yönelik geliştirilen dijital uygulamaların tanıtılması ve kullanımının yaygınlaştırılması için iletişim çalışmaları ve sosyal medya paylaşımlarının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca, engelli bireylere yönelik sağlık hizmetleri ile bu hizmetlerin sunulduğu merkezlerin bilinirliğini artırmak amacıyla kapsamlı iletişim stratejilerinin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Bununla birlikte, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 753.4 kapsamında, engelli bireylerin engellilik durumlarından kaynaklanan özel gereksinimlerini karşılamak amacıyla ihtiyaç duydukları tıbbi malzemelere erişimlerinin kolaylaştırılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi hedeflenmektedir.

****Sosyal Faaliyetlerde Kapsayıcılığın Artırılması**:**

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, her yaştan vatandaşın sportif faaliyetlere düzenli katılımının teşvik edilmesi ve bu doğrultuda fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığın desteklenmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 795.3 doğrultusunda, başta engelliler olmak üzere özel politika gerektiren vatandaşların spora erişimlerinin kolaylaştırılması ve sportif faaliyetlere katılımlarının teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, Spor Aşkı Engel Tanımaz Projesi çerçevesinde, okullarda görev yapan beden eğitimi ve özel eğitim öğretmenlerine yönelik kapsamlı eğitim programlarının düzenlenmesi planlanmaktadır.

12. Kalkınma Planı çerçevesinde, spor yapma kültürünü geliştirmek ve sporu geniş kitlelere yaymak amacıyla, yetenekli çocukların tespit edilerek uygun spor dallarına yönlendirilmesi ve üst düzey sporcu olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir. Bu doğrultuda, 2025 Yılı Programı'nın Tedbir 799.3 kapsamında, Türkiye Sportif Yetenek Taraması Programı'na dahil edilen engelli öğrencilerin sportif faaliyetlere katılımının teşvik edilmesi, bu bireylerin sosyalleşme süreçlerine katkı sağlanması ve rehabilitasyon süreçlerinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, paralimpik sporcu olabilecek bireylerin gelişiminin desteklenmesi de önemli bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla yürütülecek faaliyetler ve projeler kapsamında, engelli bireylerin özel durum ve ihtiyaçları dikkate alınarak uygun spor branşlarına yönlendirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca, Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu, Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu ve engellilere yönelik hizmet veren spor kulüpleri ile iş birliği yapılarak, spora yönlendirme faaliyetlerinin artırılması planlanmaktadır.

4. Materyal ve Yöntem

SWOT analizi (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), bir organizasyonun içsel güçlü ve zayıf yönlerini, dışsal fırsat ve tehditlerle birlikte sistematik olarak değerlendiren stratejik bir analiz yöntemidir (Dursun ve Güneş, 2019: 300). Bu analiz yöntemi, belirli bir teknik, süreç veya durumun içsel dinamiklerini güçlü ve zayıf yönler perspektifinden, dışsal faktörlerini ise fırsatlar ve tehditler çerçevesinde ele alarak kapsamlı bir karşılaştırma ve değerlendirme imkânı sunar (Aslan vd., 2023: 959). Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, Türkiye Cumhuriyeti 2025 yılı HP doğrultusunda engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan mevcut durumunu tespit etmek ve bu durumu SWOT analizi perspektifinden değerlendirmektir. Analiz kapsamında, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam katılımını teşvik eden güçlü yönler ve karşılaşılan yapısal zorluklar ele alınacak; aynı zamanda mevcut politika ve stratejilerin sunduğu fırsatlar ile engelli bireylerin sosyal ve ekonomik hayatta karşı karşıya olduğu tehditler bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilecektir. Engelli bireylerin toplumsal hayata eşit, adil ve etkin bir şekilde katılımı, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda toplumsal bütünleşmenin ve sosyal adaletin temel unsurlarından biridir. HP, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik alanlarda karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik politikalar ve stratejiler geliştirilmesi açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın önemi, Türkiye'deki engelli bireylerin mevcut durumunun analitik bir yaklaşımla değerlendirilmesi, belirlenen güçlü ve zayıf yönlerin yanı sıra fırsat ve tehditlerin ortaya konulması ile stratejik politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu çalışma, engelli bireylere yönelik politikaların etkililiğinin artırılması, kaynakların daha verimli kullanılması ve sosyal eşitlik hedeflerine ulaşılmasında yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Özellikle SWOT analizi perspektifiyle yapılan bu değerlendirme, mevcut politikaların iyileştirilmesi ve yeni stratejik yaklaşımların oluşturulmasına dair bilimsel bir temel sunarak, karar vericiler ve ilgili paydaşlar için önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmada ihtiyaç duyulan veriler, Türkiye'nin kalkınma hedefleri ve stratejik önceliklerini yansıtan en önemli politika belgelerinden biri olan 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'ndan elde edilmiştir. Söz konusu program, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik hayatta karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik temel stratejileri ve uygulama planlarını içermesi bakımından kritik bir referans kaynağı niteliğindedir. Verilere, Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın (<https://www.sbb.gov.tr/>) resmî web sitesi üzerinden erişilmiştir. Çalışmada, veri kaynağı olarak yalnızca en güncel ve kapsamlı politika belgesi niteliğinde olan 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı kullanılmıştır. Program, hedeflenen stratejik değerlendirmeler için yeterli veri içeriğine sahip olduğundan, ayrı bir örneklem oluşturulmasına gerek duyulmamıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın bütüncül bir perspektif sunmasını sağlarken, programın sunduğu somut ve kapsamlı bilgiler doğrultusunda analiz yapılmasına olanak tanımaktadır. Böylece, çalışmanın güvenilirliği ve doğruluk düzeyi, güncel ve resmi bir kaynağa dayandırılarak güçlendirilmiştir. Verilerin toplanması süreci, 2-24 Ocak tarihleri arasında titizlikle yürütülmüştür. Program, elektronik ortamda detaylı bir şekilde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Verilerin sistematik olarak işlenmesi amacıyla, Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı PDF formatında açılarak "sayfada bul" özelliği kullanılmış ve "engelli" ifadesi taranmıştır. Bu yöntemle, programda engelli bireylere yönelik stratejik hedefler, uygulama planları ve ilgili bölümler belirlenmiş; ardından kapsamlı bir analiz gerçekleştirilerek bu bölümlerin hangi politika alanlarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu sistematik yaklaşım, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik hayattaki mevcut durumlarının tespit edilmesini sağlamış ve stratejik hedeflerin etkin bir biçimde analiz edilmesine imkân tanımıştır. Çalışma kapsamında benimsenen bu yöntem, verilerin bütüncül, güvenilir ve doğrudan politika belgesine dayalı bir şekilde ele alınmasını mümkün kılarak araştırmanın akademik tutarlılığını artırmıştır.

Bu çalışma, belirlenen amaca ulaşmak üzere nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırma konusu ile ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin derinlemesine analizini içeren bir yöntem olup, sistematik bir şekilde veri toplama ve analiz etme imkânı sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). Bu yöntem, araştırmanın kapsamına uygun olarak, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik durumlarını değerlendiren politika belgeleri, strateji raporları, resmi dokümanlar ve ilgili literatürün incelenmesi yoluyla elde edilen bulguların güvenilir ve kapsamlı bir şekilde yorumlanmasını sağlamaktadır. Çalışmanın derinlemesine bir anlayışa kavuşabilmesi için, SWOT analizi de etkin bir şekilde kullanılmıştır. SWOT analizi, güçlü ve zayıf yönlerin yanı sıra, fırsatlar ve tehditlerin belirlenmesinde stratejik planlama gerektiren her alanda kritik bir rol oynamaktadır (Keskin ve Koçak, 2023, s.293). Bu güçlü durum analizi tekniği, engelli bireylerin karşılaştığı zorlukları ve potansiyel çözümleri kapsamlı bir biçimde ortaya koyarak, daha etkili ve hedef odaklı stratejilerin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. SWOT analizi, çalışmanın stratejik perspektifini güçlendiren ve politikaların geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir araç olmuştur.

5. Bulgular

Bu başlık altında, Türkiye Cumhuriyeti 2025 Yılı HP doğrultusunda engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan mevcut durumları kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve bu durumlar, SWOT analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, engelli bireylerin güçlü ve zayıf yönleri titizlikle belirlenmiş, ardından karşılaşılabilecekleri fırsatlar ve tehditler ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur.

a) Güçlü Yönler (Strengths)

- Engelli bireylerin istihdamını artırmaya yönelik teşvik mekanizmalarının güçlendirilmesi, sosyal adaletin sağlanması açısından önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır.
- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik erken müdahale programları ve kapsayıcı müfredat oluşturma çabaları, sürdürülebilir bir toplumsal yapı için temel teşkil etmektedir.
- Spor tesisleri, adalet binaları ve konut projeleri gibi alanlarda erişilebilirliğin artırılmasına yönelik somut planların bulunması, engellilerin sosyal yaşama katılımını desteklemektedir.
- Turizm sektöründe işaret dili eğitimi gibi yenilikçi yaklaşımların benimsenmesi, hizmet kalitesini artırırken, engelli bireylerin sektörel entegrasyonunu güçlendirmektedir.
- Engellilerin sosyal faaliyetlere katılımının artırılması, toplumsal bağların güçlenmesine ve sosyal dışlanmanın önlenmesine katkı sağlamaktadır. Spor Aşkı Engel Tanımaz Projesi gibi uygulamalar, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu desteklemekte ve toplumsal farkındalığı artırmaktadır.
- Ulusal Engelliler Veri Tabanı'nın uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve eksikliklerinin giderilmesine yönelik çalışmalar, politikaların daha veri temelli ve etkili bir şekilde oluşturulmasına olanak tanımaktadır.
- Kamu spotları ve sosyal medya kampanyaları aracılığıyla engellilik konusunda farkındalığın artırılması, toplumun geneline yönelik bir bilinçlendirme hareketi olarak değerlendirilebilir.

- Engelli bireylerin spor faaliyetlerine katılımının teşvik edilmesi, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının desteklenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Program, spor tesislerinin ve aletlerinin erişilebilir hale getirilmesini hedefleyerek, engelli bireylerin spor yapma kültürünü benimsemelerine olanak tanımaktadır.
- Sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılarak sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması, kapsayıcı bir sosyal politikaya işaret etmektedir.

b) Zayıf Yönler (Weaknesses)

- Engellilere yönelik istihdam projelerinde etkin kullanım sağlamak amacıyla bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının yürütülmesi planlansa da, bu tür eğitimlerin kapsamı ve erişilebilirliği konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle işverenler ve toplum genelinde engellilik konusunda yeterli bilgi ve farkındalığın olmaması, engelli bireylerin istihdamına yönelik olumsuz tutumların sürmesine neden olmaktadır.
- Engelli istihdamına yönelik kota ve ceza yöntemlerinin etkinliğinin artırılması hedeflenmesine rağmen, mevcut denetim mekanizmalarının yetersizliği, bu politikaların uygulanabilirliğini azaltmaktadır.
- İşverenlerin engelli istihdamına yönelik yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, uygulanan idari para cezalarının caydırıcılığı sorgulanabilir. Bu durum, engelli bireylerin istihdam oranlarının artırılmasında önemli bir engel teşkil etmektedir.
- İŞKUR ve diğer ilgili kamu kurumlarının engelli istihdamı konusundaki denetim ve yönlendirme kapasitesinin güçlendirilmesi gerekliliği, mevcut sistemdeki zayıf yönlere işaret etmektedir.
- Destekli istihdam modelinin mevzuat altyapısının tam olarak oluşturulmamış olması, uygulamada bütünlük sağlanmasını güçleştirebilmektedir.
- Yerel yönetimlerde engellilerin karar alma süreçlerine katılımını artıracak mekanizmaların henüz yaygın bir şekilde hayata geçirilememesi, demokratik katılımın sınırlı kalmasına yol açabilmektedir.
- Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde kırsal ve kentsel alanlar arasındaki farklılıklar, belirlenen hedeflerin ülke geneline eşit bir şekilde yayılmasını zorlaştırabilmektedir.
- Fiziksel düzenlemeler için planlanan bütçelerin bazı bölgelerde yetersiz kalması, erişilebilirlik hedeflerinin uygulanmasını sınırlayabilmektedir.
- Engellilerin spor ve sosyal faaliyetlere katılımını teşvik etmek amacıyla yapılan çalışmalar, fiziksel erişim sorunları ve sosyal engellerle sınırlı kalmaktadır. Spor Aşkısı Engel Tanımaz Projesi gibi girişimlerin varlığına rağmen, engelli bireylerin spor alanlarına ve sosyal etkinliklere erişiminde yaşanan zorluklar, bu tür projelerin etkinliğini azaltmaktadır.
- Engellilik durumu, cinsiyet, yaş ve coğrafi konum gibi nitelikler temelinde veri toplanması ve analiz edilmesi hedeflenmesine rağmen, mevcut veri ve araştırma kapasitesinin yetersizliği, politika geliştirme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, engellilere yönelik politikaların daha kapsayıcı ve veri temelli bir yaklaşımla yürütülmesini engellemektedir.

c) Fırsatlar (Opportunities)

- Engellilikle ilgili uluslararası veri tabanları ve standartlarla uyumlu çalışmalar, Türkiye'nin küresel düzeyde daha rekabetçi ve kapsayıcı bir sosyal politika geliştirmesine olanak tanımaktadır.
- Yerel yönetimlerde engelli bireylerin temsiline artırılması ve karar alma süreçlerine aktif katılımlarının teşvik edilmesi, sosyal adaletin sağlanması açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.
- Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların engellilik politikaları konusundaki desteklerinden yararlanılabilir.
- Engellilere yönelik projeler için Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Horizon Europe ve Erasmus+ gibi programlardan daha fazla kaynak sağlanabilir.
- Dijital sağlık ve eğitim platformlarının yaygınlaşması, engelli bireylerin erken tanı, müdahale ve uzaktan eğitim hizmetlerinden daha etkin bir şekilde yararlanmasını sağlayabilir.
- Engelli bireylerin iş gücüne katılımını kolaylaştıracak teknolojik çözümler (örneğin, uzaktan çalışma modelleri) fırsat olarak değerlendirilebilir.
- Engelli bireylerin eğitim ve istihdam süreçlerini destekleyen yapay zeka, artırılmış gerçeklik ve otomasyon teknolojileri erişilebilirliği artırabilir.
- Uzaktan eğitim ve tele-sağlık hizmetleri, engellilerin toplumsal yaşama daha aktif katılımını sağlayabilir.

- Engelli bireylerin sosyal hizmetlere erişimini artırmak amacıyla STK'lar ve yerel yönetimlerle yapılan iş birliği, toplumsal farkındalık ve katılımı artıracak bir potansiyel barındırmaktadır.
- Engelli bireylerin girişimcilğe yönlendirilmesi ve desteklenmesi için mikro krediler ve hibe programları geliştirilebilir.
- Engellilere yönelik kuluçka merkezleri ve start-up destek programları teşvik edilebilir.
- Engelli bireylerin kooperatifleşerek kolektif üretim yapmaları için özel destek mekanizmaları oluşturulabilir.
- Paralimpik sporcu yetiştirilmesi ve sporun geniş kitlelere yayılması, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunu destekleyebilir.
- Engelli bireylerin spor faaliyetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının desteklenmesi açısından önemli bir fırsat oluşturmaktadır.
- Turizm sektöründe engelli bireylerin hizmetlere erişiminin artırılması, sektördeki hizmet kalitesinin iyileştirilmesine ve engelli bireylerin turizm deneyimlerinin zenginleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

d) Tehditler (Threats)

- Engellilere yönelik ayrımcılığın ve olumsuz yargıların devam etmesi, toplumun kapsayıcı politikalara uyumunu yavaşlatabilir.
- Kamu farkındalık kampanyalarının yetersiz kalması durumunda, engellilere yönelik olumsuz tutumlar sürdürülmeye devam edebilir.
- Engellilere yönelik projelerin uygulanabilmesi için büyük bütçeler gerekmekte, ancak ekonomik krizler bu projelerin hayata geçirilmesini zorlaştırabilir.
- Ekonomik dalgalanmalar ve bütçe kısıtlamaları, erişilebilirlik düzenlemelerinin ve sosyal hizmetlerin finansmanını tehlikeye atabilir.
- Kamu bütçesindeki daralmalar, sosyal yardımların ve istihdam teşviklerinin azalmasına neden olabilir.
- İşverenlerin ekonomik kaygılar nedeniyle engelli istihdamına yönelik yükümlülüklerini yerine getirmemesi riski bulunmaktadır.
- Siyasi değişimler, engelli politikalarının sürdürülebilirliğini tehdit edebilir.
- Destekli istihdam gibi yenilikçi modellerin mevzuat altyapısının geç tamamlanması, uygulama sürecini geciktirebilir.
- Kısa vadeli politikaların uzun vadeli stratejilere dönüşmemesi, kazanımların kaybolmasına yol açabilir.
- Yerel yönetimlerde engellilerin temsil ve karar alma süreçlerine katılımını artıracak mekanizmaların oluşturulmasında yaşanan yavaşlık, demokratik süreçlerin etkinliğini sınırlayabilir.
- Engelli bireylerin haklarını kullanabilmesi için karşılaştıkları bürokratik süreçlerin karmaşıklığı, birçok hizmete erişimi zorlaştırabilir.
- Ülke genelindeki politik istikrarsızlık, sosyal politikaların sürekliliğini ve etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, engelli bireyler için geliştirilen programların ve projelerin sürdürülebilirliğini tehdit edebilir.
- Türkiye'nin deprem ve diğer doğal afetlere duyarsızlığı, engelli bireylerin bu süreçlerde maruz kaldığı risklerin artmasına yol açabilir.
- Afet planlamalarının engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre yeterince uyarlanamaması ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.
- Engelli haklarına yönelik mevcut yasal çerçevenin uygulanmasında yetersizlikler.
- Engellilere yönelik yasal yaptırımların etkin olmaması.

Yapılan bu SWOT analizi, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonu ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik mevcut durumun çok boyutlu bir değerlendirmesini sunmaktadır. Güçlü yönler arasında teşvik mekanizmaları, kapsayıcı eğitim ve erişilebilirlik politikaları öne çıkarken, zayıf yönler olarak bilgilendirme eksiklikleri, mevzuat altyapısındaki yetersizlikler ve kaynak dağılımındaki dengesizlikler dikkat çekmektedir. Fırsatlar, uluslararası iş birliklerine, dijital teknolojilerin sunduğu imkanlara ve spor ile turizm sektörlerinde gelişim potansiyeline işaret etmektedir. Ancak ayrımcılık,

ekonomik dalgalanmalar, doğal afetler ve politik istikrarsızlık gibi tehditler, mevcut ve gelecekteki politikaların sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürebilmektedir. Bu bağlamda, kapsayıcı politikaların güçlendirilmesi, veri temelli karar alma süreçlerinin yaygınlaştırılması ve engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artıracak somut adımların atılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Yukarıda açıklanan SWOT analizinin özetlenmiş hali, aşağıdaki tabloda sistematik bir biçimde sunulmaktadır.

Tablo 1. 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nın SWOT Analizi

 Güçlü Yönler	 Zayıf Yönler
✓ Engelli istihdam teşvikleri	✗ Farkındalık eksikliği
✓ Eğitimde fırsat eşitliği	✗ Kota ve yaptırımların yetersizliği
✓ Turizm ve sosyal hayatta erişilebilirlik	✗ Yerel yönetimlerde engelli temsili azlığı
✓ Veri tabanlarının geliştirilmesi	✗ Kırsal-kentsel erişim farkları
✓ Spor ve sosyal katılım projeleri	✗ Fiziksel engeller ve altyapı sorunları
 Fırsatlar	 Tehditler
◇ Uluslararası fon ve destekler	△ Ayrımcılığın devam etmesi
◇ Dijital sağlık ve eğitim imkânları	△ Ekonomik krizlerin etkisi
◇ Uzaktan çalışma fırsatları	△ İşverenlerin yükümlülükler yerine getirmemesi
◇ Engelli girişimciliği destek programları	△ Siyasi değişimlerin politikaları tehdit etmesi
◇ Engelli dostu turizm hizmetleri	△ Afet planlarının yetersizliği

HP, kapsamlı ve stratejik bir çerçeve sunarak engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını artırmaya yönelik önemli hedefler içermektedir. Ancak, uygulama aşamasında karşılaşılabilecek kurumsal, finansal ve yönetimsel zorlukların dikkatle ele alınması gerekmektedir. Programın başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi, yerel yönetimlerin etkin katılımı, finansal sürdürülebilirliğin sağlanması ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi ile mümkün olacaktır.

6. Engelli Bireyler İçin Öneriler ve Stratejiler

Bu başlık altında, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan kapsamlı bir politika önerileri çerçevesi sunulmaktadır. Bu öneriler, güçlü yönlerin pekiştirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların değerlendirilmesi ve tehditlerin önlenmesi için ileri düzeyde uygulanabilir stratejiler sunmaktadır.

a) Güçlü Yönlerin Desteklenmesi

- Engelli Bireylerin İstihdamı ve Sosyal Adalet: Engelli bireylerin istihdamını artırmaya yönelik teşvik mekanizmalarının güçlendirilmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, bu mekanizmaların yaygınlaştırılması ve etkililiğinin artırılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Politikaların bölgesel farklılıklar gözetilerek uygulanması önerilmektedir.
- Eğitimde Fırsat Eşitliği: Kapsayıcı müfredat geliştirme çabalarının daha somut hale getirilmesi ve özellikle kırsal bölgelerde uygulamanın etkinliğinin artırılması önemlidir. Ayrıca, bu çabaların engellilik türlerine göre çeşitlendirilmesi önerilmektedir.
- Erişilebilirlik ve Sosyal Katılım: Sosyal yaşama katılımı destekleyen planların uygulanmasında yerel yönetimlerle daha etkin bir iş birliği yapılması önerilmektedir. Bu bağlamda, erişilebilirlik uygulamalarının standartlaştırılması için ulusal bir strateji belirlenmelidir.
- Farkındalık Çalışmaları: Kamu spotları ve sosyal medya kampanyalarının etkinliğinin ölçülmesine yönelik analizler yapılmalı, kampanyaların daha geniş kitlelere ulaşması sağlanmalıdır. Bu kapsamda, engellilik konusunda farkındalık yaratacak tematik günler ve etkinlikler düzenlenebilir.

b) Zayıf Yönlerin Aşılması İçin Politika Önerileri

- Farkındalık Eksiklikleri: İşverenler ve toplum genelinde engellilikle ilgili farkındalık seviyesinin artırılması amacıyla ulusal düzeyde geniş çaplı eğitim programları uygulanmalıdır. Bu programların etkisini ölçmek için periyodik değerlendirme süreçleri oluşturulmalıdır.

- Denetim Mekanizmaları: Kota ve ceza yöntemlerinin etkinliğini artırmak amacıyla denetim süreçleri dijitalleşmeli ve daha şeffaf hale getirilmelidir. Ayrıca, engelli bireylerin bu süreçlere doğrudan katılımı teşvik edilmelidir.
- Erişilebilirlik Bütçeleri: Fiziksel düzenlemelere ayrılan bütçelerin yetersiz olduğu bölgeler için özel fonlar oluşturulmalı ve bu fonların sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.
- Veri Eksikliği: Engellilik, cinsiyet, yaş ve coğrafi konum gibi kategorilerde veri toplama süreçleri iyileştirilmelidir. Bu doğrultuda, üniversiteler ve araştırma kurumlarıyla iş birliği yapılması önerilmektedir.

c) Fırsatların Değerlendirilmesi İçin Stratejiler

- Uluslararası İş Birlikleri: Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılarak, engellilik politikalarının küresel standartlara uygun şekilde geliştirilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda, uluslararası fon ve hibe programlarından yararlanılmalıdır.
- Dijital Dönüşüm: Dijital sağlık ve eğitim platformlarının yaygınlaştırılması için kamu-özel sektör iş birliği teşvik edilmelidir. Engellilerin bu hizmetlere erişimi artırılarak eşitsizlikler en aza indirilebilir.
- Teknolojik Çözümler: Uzaktan çalışma modelleri ve engellilere yönelik iş yerinde kullanılan teknolojik çözümler yaygınlaştırılmalıdır. Bu çözümlerin uygulanabilirliğini desteklemek amacıyla teşvik paketleri sunulmalıdır.
- Turizm ve Spor Sektörlerinde Gelişme: Engelli bireylerin turizm ve spor hizmetlerine erişimini artırmaya yönelik girişimlerin yaygınlaştırılması için sektörel strateji belgeleri hazırlanmalıdır.

d) Tehditlere Karşı Alınacak Önlemler

- Ayrımcılıkla Mücadele: Engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadele için yasal düzenlemeler güçlendirilmelidir. Ayrımcılık durumlarının bildirimi için anonim bir ihbar hattı ve destek mekanizmaları kurulmalıdır.
- Ekonomik Belirsizlikler: Sosyal politikaların sürdürülebilirliğini tehdit eden ekonomik dalgalanmaların etkilerini azaltmak amacıyla bütçeleme süreçleri daha esnek hale getirilmelidir. Engellilik politikalarına yönelik harcamalar öncelikli kategorilere dahil edilmelidir.
- Afet Planlamaları: Afet yönetimi süreçlerinde engellilerin ihtiyaçlarına yönelik özel düzenlemeler yapılmalı ve bu planlar sahada test edilmelidir. Engelli bireylerin afet durumlarındaki risklerini azaltmak için düzenli tatbikatlar gerçekleştirilebilir.
- Yasal Düzenlemelerin Gecikmesi: Destekli istihdam gibi yenilikçi modellerin mevzuat altyapısı bir an önce tamamlanmalıdır. Bu süreçlerin hızlandırılması için karar vericilere yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlenebilir.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımını sağlamak amacıyla gerçekleştirilecek politika önerileri, güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler bağlamında değerlendirildiğinde daha bütüncül ve etkili hale gelebilir. Bu çerçevede, SWOT analizi doğrultusunda geliştirilen somut politika önerileri aşağıda tablo olarak sunulmaktadır:

Tablo 2. Engelliler İçin SWOT Analizi Kapsamında Somut Politika Önerileri

Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
İstihdam teşvikleri güçlenmektedir. Engelli istihdamına yönelik teşviklerin artırılması ve sürdürülebilir hale getirilmesi.	Farkındalık eksikliği bulunmaktadır. İşverenler için bilgilendirme ve teşvik programlarının düzenlenmesi.
Eğitimde fırsat eşitliği artmaktadır. Kapsayıcı müfredatların yaygınlaştırılması ve öğretmen eğitimlerinin artırılması.	Denetim mekanizmaları yetersizdir. Engelli istihdam kotasının denetlenmesi ve ihlallere caydırıcı yaptırımlar getirilmesi.
Erişilebilirlik artırılmaktadır. Yapı denetimlerinde erişilebilirlik standartlarının zorunlu hale getirilmesi.	Bölgesel eşitsizlikler devam etmektedir. Kırsal bölgelerde engellilere yönelik eğitim ve sağlık yatırımlarının artırılması.
Veri altyapısı güçlenmektedir. Engellilerle ilgili verilerin güncel tutulması ve analiz edilebilir hale getirilmesi.	Spor ve sosyal faaliyetlere erişim kısıtlıdır. Spor tesislerinin erişilebilirliğinin artırılması ve farkındalık oluşturulması.
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
AB fonları ve uluslararası destekler artırılabilir. Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ve Erasmus+ gibi kaynaklardan daha fazla yararlanılması.	Engellilere yönelik ayrımcılık devam etmektedir. Kamu spotları ve sosyal medya kampanyalarının artırılması.

Dijital eğitim ve sağlık hizmetleri yaygınlaşmaktadır. Engellilere yönelik uzaktan eğitim ve tele-sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi.	Ekonomik krizler, sosyal hizmetlerin finansmanını etkileyebilir. Sosyal politikaların kriz dönemlerinde sürdürülebilmesi için bütçe koruma mekanizmaları oluşturulması.
Engelli bireylerin girişimciliği teşvik edilebilir. Mikro kredi ve hibe programlarının artırılması.	Afet planlamaları engelliler için yeterince uygun değildir. Afet yönetim planlarında engelli bireylerin ihtiyaçlarının önceliklendirilmesi.
Engelli sporcuların desteklenmesi yaygınlaşmaktadır. Paralimpik sporcuların yetiştirilmesi ve engelli bireylerin spor aktivitelerine yönlendirilmesi.	Politik istikrarsızlık, engellilere yönelik projeleri olumsuz etkileyebilir. Engelli politikalarının sürdürülebilirliği için yasal güvence mekanizmalarının güçlendirilmesi.

Sonuç olarak, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal hayata tam katılımını sağlamak için belirlenen güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler doğrultusunda kapsamlı ve uygulanabilir politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar, yalnızca hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda toplumsal farkındalık, eğitim, istihdam ve dijital dönüşüm gibi alanlarda da somut adımlar içermelidir.

Sonuç

Bu çalışma, 2025 Yılı HP çerçevesinde engelli bireylerin durumunu ele alarak, SWOT analizi perspektifinden stratejik bir değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, engelli bireylerin toplumsal katılımı, erişilebilirlik, istihdam ve eğitim gibi temel alanlarda karşılaştıkları güçlükleri ve bu alanlardaki gelişim potansiyellerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Çalışmanın SWOT analizi, engellilerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamda daha fazla yer almasını sağlayacak stratejilerin geliştirilmesinde önemli bir rehber olacaktır.

Engelli bireylerin mevcut durumuna ilişkin elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, çeşitli güçlü ve zayıf yönlerin yanı sıra, fırsatlar ve tehditlerin de belirgin bir biçimde öne çıktığı görülmektedir. Güçlü yönler arasında, sosyal hizmetlerin genişletilmesi ve erişilebilirlik konusundaki yapısal iyileştirmelerin yanı sıra, kamu politikalarının etkisiyle artan toplumsal farkındalık öne çıkmaktadır. Son yıllarda engellilik haklarına ilişkin farkındalığın güçlenmesi, bu bireylerin toplumsal hayata daha aktif katılımını desteklemekte ve kamu kurumlarının engellilik temelli politikaları daha kapsayıcı bir yaklaşımla ele almasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle hukuki ve kurumsal düzenlemelerde kaydedilen ilerlemeler, engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılması yönünde olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, zayıf yönler arasında, yerel yönetimlerde engelli bireylerin karar alma süreçlerine katılımının sınırlı olması, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki erişim farklılıkları ve hizmetlerin homojen bir biçimde sunulamaması gibi yapısal sorunlar dikkat çekmektedir. Engelli bireylerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminde yaşanan bölgesel eşitsizlikler, onların toplumsal yaşama tam anlamıyla entegre olmalarını zorlaştırmakta ve sosyal eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesini engellemektedir. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan engelli bireyler, ulaşım ve altyapı eksiklikleri nedeniyle eğitim, sağlık ve istihdam hizmetlerinden yeterince yararlanamamakta, bu durum da sosyo-ekonomik kırılganlıklarını derinleştirmektedir. Fırsatlar açısından değerlendirildiğinde, mevcut politika belgeleri ve stratejik planların, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen kapsamlı reform önerileri içermesi olumlu bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Özellikle eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik yürütülen programlar ve erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesi, sürdürülebilir sosyal politikalar açısından umut verici bir çerçeve sunmaktadır. Bunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası kuruluşların desteğiyle yürütülen projeler, engelli bireylerin toplumsal hayata daha aktif katılımını teşvik edici bir işlev görmektedir. Ancak, bu fırsatların somut kazanımlara dönüşebilmesi, yalnızca politika belgelerinde yer alan hedeflerle değil, aynı zamanda etkili bir uygulama süreci ve kurumsal koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesiyle mümkündür. Diğer yandan, tehditler bağlamında, engelli bireylerin toplumsal katılımını kısıtlayan yapısal ve kültürel faktörlerin varlığı dikkat çekmektedir. Demokratik katılımın sınırlı kalması, sosyal politikaların uygulanabilirliğini zayıflatmakta ve engelli bireylerin karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmemesine yol açmaktadır. Ayrıca, kamu kaynaklarının etkin kullanılamaması ve engelli bireylere yönelik sosyal politikaların sürdürülebilir bir mali yapı ile desteklenmemesi, bu alandaki ilerlemeleri sekteye uğratabilecek unsurlar arasında yer almaktadır. Bu tehditlerin bertaraf edilmesi adına, engellilere yönelik politikaların yalnızca hukuki bir çerçevede ele alınmasıyla yetinilmemeli, aynı zamanda uygulama süreçlerinin etkinliği sürekli olarak izlenmeli, kamu kaynakları verimli bir biçimde kullanılmalı ve katılımcı mekanizmalar aracılığıyla engelli bireylerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama daha etkin katılımını sağlamak için kapsayıcı politikalar geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Öncelikle, engelli istihdamını artırmak amacıyla işverenlere yönelik bilinçlendirme kampanyaları ve teşvik mekanizmaları güçlendirilmelidir. Mevcut kota sisteminin etkinliğini artırmak için denetimler sıkılaştırılmalı ve caydırıcı cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Eğitim alanında, erken müdahale programları yaygınlaştırılmalı ve kapsayıcı müfredat geliştirilerek engelli bireylerin eğitim süreçlerine tam katılımı sağlanmalıdır. Erişilebilirlik konusunda, kamu binaları ve sosyal alanlarda evrensel tasarım ilkeleri benimsenmeli, fiziksel ve dijital altyapılar herkes için erişilebilir hale getirilmelidir. Engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu güçlendirmek için yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine aktif katılımlarını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalı ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği artırılmalıdır. Ayrıca,

teknoloji odaklı çözümler teşvik edilerek dijital sağlık, uzaktan eğitim ve yapay zeka destekli istihdam modelleri yaygınlaştırılmalıdır. Finansal sürdürülebilirliği sağlamak için uluslararası fonlardan etkin şekilde yararlanılmalı, engelli bireylere yönelik girişimcilik desteklenerek mikro kredi ve hibe programları hayata geçirilmelidir. Toplumsal farkındalığı artırmak adına kamu spotları ve sosyal medya kampanyaları yaygınlaştırılmalı, ayrımcılıkla mücadele edecek hukuki mekanizmalar güçlendirilmelidir. Tüm bu politika önerileri hayata geçirildiğinde, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik yaşamda daha güçlü bir konuma gelmesi sağlanacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma, engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve politik durumlarının analitik bir çerçevede ele alınmasını sağlamakta ve belirli stratejik politika önerileri geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Elde edilen bulgular, ilgili paydaşlar ve karar vericiler için rehberlik niteliği taşıırken, engelli bireylere yönelik politikaların iyileştirilmesi ve sosyal eşitlik hedeflerine ulaşılması yolunda önemli bir temel sunmaktadır. Dolayısıyla, çalışma, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımını artırma amacı doğrultusunda atılacak adımların belirlenmesinde kritik bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Etik Kurul Bilgileri Beyanı (Ethical Committee Information Declaration)

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır (*In this scientific research conducted by us, there is no activity/study that would require an ethical committee decision*).

Kaynakça

- Açıkgöz, R. ve Özil, H. (2023). Sakatlık sosyal modelinde sosyolojik perspektifler. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 68-87.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). 2030 engelsiz vizyon. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim tarihi: 3 Ocak 2025, <https://www.aile.gov.tr>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Engelli hakları ulusal eylem planı 2023-2025. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim tarihi: 2 Ocak 2025, <https://www.aile.gov.tr>
- Aktel, M. ve Erten, Ş. (2017). Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin engellilik alanına yaklaşımı: Hükümet programları üzerinden bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 165-177.
- Amponsah-Bediako, K. (2013). Relevance of disability models from the perspective of a developing country: An analysis. *Developing Country Studies*, 3(11), 121-133. ISSN 2225-0565 (Online)
- Andrews, E. E. (2017). *Disability models. in practical psychology in medical rehabilitation*, M. A. Budd, S. Hough, S. T. Wegener, and W. Stiers (Ed.). (Berlin: Springer International Publishing). 77-83. Doi: 10.1007/978-3-319-34034-0_9
- Areheart, B. A. (2008). When disability isn't 'just right': The entrenchment of the medical model of disability and the goldilocks dilemma. *Indiana Law Journal*, 83(1), 181-232.
- Aslan, Ö., Gültekin, T., ve Irmak, H. S. (2023). Gümüş ekonomi üzerine SWOT analizi. *Sosyal Güvençe*, (23), 951-968. Doi: 10.21441/sosyalguvence.1326321
- Barnes, C., ve Mercer, G. (2003), *Disability: key concepts*, polity press, Cambridge.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., ve Şentürk, Y. (2011). *Giriş*. B. Dikmen, S. Yardımcı, ve Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık çalışmaları sosyal bilimlerden bakmak* (s. 17-27) içinde. Çev. Ferit Burak Aydar, 1. Basım, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bilsin, E. ve Başbakkal Z. (2014). Dünyada ve Türkiye’de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(1), 65-78.
- Burchardt, T. (2004). Capabilities and disability: The capabilities framework and the social model of disability. *Disability & Society*, 19(7), 735-751, Doi: 10.1080/0968759042000284213
- Burcu E. (2006). Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61-83.
- Burcu, E. (2015). Türkiye’de yeni bir alan: ‘engellilik sosyolojisi’ ve gelişimi. *Sosyoloji Konferansları*, (52), 319-341. Doi: 10.18368/IU/sk.21828
- Çitil, M. ve Üçüncü, M.K. (2018). Türkiye’de engelli hakları ve engelliler hukukunun durumu. *TAAD*, 9(35), 233-278.
- Çoban, A., ve Doğu, Z. (2021). *Cumhurbaşkanlığı hükümet programlarının eğitim açısından değerlendirilmesi*. O. Zahal ve Ö. Yahşi (Ed.). Eğitim bilimlerinde araştırma ve değerlendirmeler (s. 85-117) içinde. Cilt 2, 1. Basım, Gece Kitaplığı: Ankara.
- Demirbağ, C. (2019). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama organı, yasama süreci ve yasama sürecinde yasama-yürütme ilişkisi. *Yasama Dergisi*, (39), 13-50.
- DPT. (1979). Dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1979-1983). R 338-9561 N. 2, Yayın no: 1664, Erişim tarihi: 9 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf
- DPT. (1985). Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989). Erişim tarihi: 4 Ocak 2025, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf>
- DPT. (1989). Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990-1994). Erişim tarihi: 3 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf
- DPT. (1995). Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000). Erişim tarihi: 4 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1996-2000.pdf
- DPT. (2000). Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005). Erişim tarihi: 5 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf
- DPT. (2006). Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013). Erişim tarihi: 12 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf

- Dursun, G. D., ve Güneş, R. (2019). İç kontrol sistemi etkinliğinin incelenmesinde SWOT analizi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 296-305.
- Erol, Ö. F. (2020). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanlığı politika kurulları. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 107-130.
- Erten Ş. (2019). 2030 Sürdürülebilir kalkınma gündemi ve engelliler: güçlendirme kavramı çerçevesinde bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 890-902.
- Erten, Ş. ve Aktel, M. (2017). *Engellilik kültürü: Engellilik modelleri çerçevesinde bir değerlendirme*. Cem Ergün ve Süleyman Öğrekçi (Ed.). Sosyal bilimlerde kültür araştırmaları içinde (s. 79-97). 1. Basım, Gece Kitaplığı: Ankara.
- Gürsoy, H. K. (2023). 1980’den günümüze Türkiye’nin hükümet programlarında eğitim, dil ve edebiyat. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(38), 442-470.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (1961). Resmî Gazete: 12 Ocak 1961, Sayı 10705.
- Kahraman Güloğlu, F. ve Kala, A.S. (2020). *Toplumsal bir olgu olarak engellilik ve Türk hukuk sistemine yansımaları*. F. Kahraman Güloğlu ve E. S. Kala (Ed.). Disiplinlerarası sosyal hizmet çalışmaları – 1 (s. 59-83) içinde. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu kalkınma planı (2014-2018). Erişim tarihi: 3 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
- Kara, B. (2016). Türkiye’de engelli bireylerin yasal hakları ve uygulamadaki yeri. *International Journal of Social Science*, 7(48), 249-260.
- Keskin, M., ve Koçak, H. (2023). Türkiye’de nüfusun yaşlanması üzerine bir SWOT analizi. *Sosyolojik Düşün*, 8(2), 275-303. Doi: 10.37991/sosdus.1267376
- Lawson, A. ve Beckett, A.E. (2020). The social and human rights models of disability: Towards a complementarity thesis. *The International Journal of Human Rights*, 1-33. Doi: 10.1080/13642987.2020.1783533
- Miller, C. ve Albert, B. (2005). Mainstreaming disability in development: Lessons from gender mainstreaming. Disability. Erişim tarihi: 21 Ocak 2025, Knowledge and Research. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08c5be5274a27b2001147/RedPov_gender.pdf
- Nazlı, A. (2012). “Öteki beden”: Bir ötekilik biçimi olarak engelli beden ve engellilik. *Sosyoloji Dergisi*, (27), 17-32. ISSN: 1300-5642
- Okur, N. ve Erdugan, F. E. (2010). *Sosyal haklar ve özürllüler: Özürllülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme*. Pamukkale Üniversitesi 2.Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 4-5-6 Kasım, Denizli, 245-263.
- Oliver, M. (1996). *Understanding disability: From theory to practice*. New York, Palgrave.
- Örsel, S. (2013). “Özürllülük” kavramından “engellilik” kavramına geçiş: Değişen kavramlar uygulamaya nasıl yansıyor? *Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni*, 16(3), 4-7.
- Örtülü, S. (2019). Türkiye’de engelli politikaları ve belediyelerin rolü: Konya büyükşehir belediyesi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Özdemir, A. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin Türkiye Cumhuriyeti idari teşkilatına getirdiği yenilikler. *Journal of Academic Value Studies*, 7(3), 284-297. Doi: 10.29228/javs.51971
- Özgökçeler, S., ve Alper, Y., (2010). Özürllüler Kanunu’nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *Business and Economics Research Journal*, 1(1), 33-54.
- Özürllüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1997). Resmî Gazete: 30 Mayıs 1997, Sayı 23004.
- Rothman, J.C. (2010). The challenge of disability and access: Reconceptualizing the role of the medical model. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 9(2-3), 194-222
- Seyyar, A. (2008). Sosyal siyaset ekseninde yerel özürllüler politikası (özürllü dostu yerel sosyal politikalar). *Yerel Siyaset Dergisi*, (27), 80-85.
- Şemşit, S., Uçar, A., & Yüksel, M. A. (2016). Avrupa Birliği politikaları perspektifinden Türkiye’de belediyelerin sunduğu engelli hizmetleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 205-223.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). On ikinci kalkınma planı (2024-2028). Erişim tarihi: 22 Ocak 2025, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2024a). 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı yıllık programı. Erişim tarihi: 13 Ocak 2025, <https://www.sbb.gov.tr/2025-yili-cumhurbaskanligi-yillik-programi-resmi-gazetede-yayimlanmistir/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2024b). 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı yıllık programı. Erişim tarihi: 12 Ocak 2025, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/11/2025-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi-05112024.pdf/>
- T.C. Engelliler Hakkında Kanun. (2005). Resmî Gazete: 7 Temmuz 2005, Sayı 25868.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2021). *Ulaşımın kalbi: Kentsel ulaşım ve erişilebilir ulaşım!.* Ulaştırma Sektörel Operasyonel Programı adına. Afşar Medya Matbaacılık San. Tic. A.Ş: Ankara.
- Tellioğlu, S. (2019). Türkiye'de engellilere yönelik sosyal hizmetlerin ve politikaların tarihçesi. *The Journal of Academic Social Sciences*, 88(88), 818–832. Doi: 10.16992/ASOS.14871
- Turan, M. (2018). Türkiye'nin yeni yönetim düzeni: Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi. *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 42-91.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1961). Resmî Gazete: 9 Temmuz 1961, Sayı 334.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Resmî Gazete: 9 Kasım 1982, Sayı 17863.
- United Nations [UN]. (2006). Convention on the rights of persons with disabilities. Erişim tarihi: 8 Ocak 2025, <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm>
- Viktorovich, M.S. (2021). International legal regulation of the rights of persons with disabilities: problems of formation and development. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality*, issue 154, 288–301. Doi: [10.21564/2414-990X.154.234227](https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.234227)
- WHO. (1993). *International classification of impairments disabilities and handicaps*. World Health Organization, Geneva.
- Winter, J.A.(2004). *Toplumsal bir sorun çözümleyici olarak özürlü hakları hareketinin gelişimi*, (Çev. Mehmet Ergün). *Özveri*, 1(2), 341–56.
- World Health Organization [WHO]. (2011). World report on disability. Erişim tarihi: 22 Ocak 2025, <https://www.who.int/publications/i/item/world-report-on-disability>
- Yazıcı E. ve Yemişçi D.A (2010). Engellilere ilişkin sivil toplum kuruluşlarının sorunları: İzmir ili bakımından bir değerlendirme, II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 5 Kasım 2010, Pamukkale Üniversitesi, İİBF. 187-215.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin: Ankara.
- Zheng, H. (2023). legal protection for the rights of persons with disability in international law. *Proceedings of the International Conference on Social Psychology and Humanity Studies*, 174-181. Doi: 10.54254/2753-7048/10/20230150